

ձըր մի իշխանութեան՝ այսինքն միաբանութեան արաբները ներկայացուցին իրենց, հրաւիրել է կարգում Գ. Պոլսի հայոց պատրիարքին, ապա նոյն այդ յանձնարարի կողմից կարգուած մի մասնախումբ էլ կարող է միանոյն հրաւիրել կարգաւ: Բայց ամենքի համար պարզ է, որ որեւէ մի հաստատութեան գլուխն է պարտաւոր հրաւիրել կարգաւ մի այլ վարչութեան գլխին և այսպիսով, որեւէ մի որեւէ ժողով էլ կարող է մի այլ ժողով հրաւիրել:

— Երկրագործութեան և պետական կալուածների միջնատրուական կողմից Թիֆլիսի է գալիս կաթնատնտեսական գործի մասնագէտ պ. Աւետիս: Բայանքար մասնակցելու համար կողմնական ցուցանակներ էր պահանջներ պարտաւորներ կաթնատնտեսութեան բաժնի վերաբերմամբ:

— Այս օրերն Բերլինից Թիֆլիս է հասնելու յայտնի քաղաքագետ պրոֆեսոր Վազգեն կողմնական ցուցանակներ պահանջներ համար:

— Վարդկապետի երկրորդ փուլը չորսինքն ծրագրել է կազմում Սև ծովի ափով երկաթուղու գիծ անցկացնելու: Այդ նոր գծի ծրագրերը շուտով կը ընդունուի:

ՄԵԶ ԳՐՈՒՄ ԵՆ

ԶՈՒՂՈՒՑ.— Նորընտիր քաղաքագլուխ Գ. Մեյիք-Չանկապուրանի պ. նահանգագետը չի հաստատել այդ պաշտօնում: Սեպտ. 18-ին դարձավ ընտրութիւն է նշանակուած, ինչ թիկնածուներ ցանկը դեռ չի կազմուած:

Նոր-Գարս.— Ին սնտանման 1-ից բաժանողը գրողը վճարում է 4 ռուբլի 50 կոպ:

ԹՂԵԱՅՈՒԹԻՒՆ ՆԵՐ

ԼԵՆԻՆ, 7 օգոստոս.— Մեր եկեղեցական կալուածների եկամուտներով մի ժամանակ պահուած էին երկուսուսումնարաններ, որոնց վրայ պարկեան 12-16 հազար ռուբլի էր ծախւում: Այժմ այդ ծախսը չկայ, իսկ եկամուտն էլ չի յայտնի: Հայոց դպրոցների փակումը լայն յետայ անցել է վեր տարի. ինչ են լինում եկեղեցու պատկերները—մարդ չի հասկանում: Թէ ասանք երկրորդներն են ուսում, որեւէ պէտք է կրկնել: Եսաբ ու ձոր երկրորդի փոքր: Բայց աս չափազանց է...

Ինչ մի մասնաւոր ժողով տեսնող առանց վրձնի:

— Ինչպէս ուզում էր արեւ, ես համաձայն եմ,— պատասխանեց Լենին,— բայց ինչ օրիշ մտք է տանում: Ես մտածում էի այժմ, թէ ինչ պիտի անենք, ինչ նա իւր «մարտականութեան» «մարտ» էլ ուղարկել տպագրելու: Ինչպէս պիտի կարգաւորենք մեր ժող. չէ որ, ինչ է ստորեւ, արագին կրի պիտի ընկնի մեր մէջ, իսկ ընդունել... լայնատեսութիւն է...

Լենին ու Լենինը, կամ Լենին ու Լենինը, բնականաբար, իրենց մասին գրաւածները գրաւարտութիւն և շարժառնութիւն էին համարում, ուստի և անարժան էին դատու մինչև անգամ այդ առիթի խօսել:

Դիտում էր իւր առանձնատեսական «Մուրճ»-ի պ. խմբագիրը իւր երկուս աղանդների փոխադարձ սէրը և փառք տալիս Աստուծուն, որ ընկնի է հայ ազգի նշանաւոր մարդկանց շրջանը և նրանցից բան սովորում:

Իսկ ես մտադիր եմ թիկնակցին մեր անհամ— արև, ներքեց, ուզում էի ասել «անհամ» տաղանդաւորների գործը և նրանց փոխարեն ինքս խօսել պ. Վրձնի հետ: Բայց որովհետեւ մեր ազգային այդ պարծանքի հետ անձամբ ծանոթ լինել լուս պատիւը չունիմ, ուստի վճռեցի մի բայց նամակ գրել նրան: Ես լիայիս եմ, որ կեղծ ազատամիտները դեռ համար շատ գոր պիտի լինին ինձից, բայց թէ

Ս. Փրկիչ եկեղեցու երէցփոխի հարցն անցեալ տարուանից շատ մաքուր դրանքեց. թշնամութիւն ու կրքերը խորնական աստիճանի հասան և դեռ մինչև օրս պրական ոչինչ չի մայանք:

Այս ինչ «գործունի հանգույց» է, որ չեն կարող լուծել:

Խորհուրդ ենք տալիս բարձր հոգեւոր իշխանութեան, որ դժուար վարուի այդ հարցի հետ: Եթէ իւր հասցէին երբեմն նոյն իսկ անտեղի յարձակումներ էլ լոյս տեսնեն, թող դրանով չլիքաւորուի ու «ակն ընդ ական»-ի իրելալով չառաջնորդուի: Նրա պարտքն է, իբրև հոգեւոր տէր, ներողամիտ դառնալ և ժողովրդի կարկածները փարատելու համար հրապարակով ու համարիչ փաստերով բացատրել գործի էությունը: Ներկայումս ժողովրդի բերանում պատուում է մի անախորժ նախադասութիւն. «Երէցփոխը ժամի փողերը կը լսի»: Ընդհատ է արդեօք, քննեցէք, դատաւարն արեւ ու մեղաւորին արժանի պատիժը տուէ՛ք: Եթէ պիտի է, բացատրեցէ՛ք ինչու: Ես է պար պիտի, որ գրգռուած կրքերն հանգստանան: Երբ միմեանց «խնայ» էր անում, միմեանց չէր կամենում հասկանալ, դեռ վերջն ուր է գնալու:

Ժողովուրդը, ծովը իւր եկեղեցու եկամուտները հաշիւներն է ուղղում, ինչու էր թագնում այն ու նրան կասկածի մէջ պահում:

Աւելի շօշափելի բան ասեմ:

Ներկայումս ինչպէս ամեն տեղ, այնպէս էլ Ախալցխայում քառաձայն ներդաշնակ երգեցողութեան պահանջ է դրացում: Ժողովուրդը միաձայն որոշում է այդ գործին յատկացնել 2300 ռուբլի, իսկ դուր, հոգեւոր հայրեր, խանդարում է, չէթ թոյլ տալիս: Անհասկանալի է, թէ ինչից էր վախում Դուչէ վախում էր եկեղեցին դրանով աղքատանայ: Մի վայելեց, մենք գիտենք մեր «Եօրդանի» մեծութիւնը ու ոտներս դրա համեմատ ենք տարածում: Եկեղեցու պայծառութեան մասին հոգալը ձեր պարտքն է, իսկ երբ ժողովուրդն է այդ ձեռք լինեց, դուք միայն չորհրդակալ պէտք է լինէք ու օրովը կատարէք:

Չնայելու անհամ երգեցողութեան, շատերը եկեղեցի չեն յաճախում, չգտնելով այնտեղ որեւէ հոգեկան բաւականութիւն: Տուէ՛ք նրանց այդ բաւականութիւնը ներդաշնակ երգեցողութիւն և ազգու բարոյ. և ժողովուրդը ձեր կը լինի... Ձեր «այլուի»-ները նրանք

ինչ հետեւանք կուենայ նամակս,— չգիտեմ:

«Եմ պաշտելի և խելելի պ. Վրձին, «Լինելով ձեր տաղանդի շնորհ երկրպագուն, շտապում եմ յայտնել ձեզ, որ ձեր դէմ դատաւարութիւն են պատրաստում այն մարդիկ, որոնց դուք հաւատ էր ընծայում: Նրանք կամենում են ձեզանից ազատուել: Բայց ոչ «Մշակ»-ից, և չեն վստահանում աշխարհ դարձել: Դրա պատճառը դուք ասելի լաւ կրմանար, բան թէ ես: Ծաւում եմ, որ հարուստ մարդ չեմ. «Մանրանկարներ» տառնակ հաղաքներով կը պալէի և կը տարածէի մեր ազգի ժողովրդի մէջ, որ պիտի անհոգեւոր ձեր գործերը մտքերը: Ի հարկէ նրանք չեն կարող դնատուել ձեր հանձնարը, բայց չոգեւորուել չեն կարող: Ձեր դէմ դատաւարութիւն ստորագրեցին ուղղակի նախանձում են ձեր փառքին, հայի պատմական և նախանձը դարձեալ բարձրացրել է իւր գլուխը: Սակայն չլինի թէ վնասէք և թողնէք «Մանրանկարներ» գրելը. ի սէր Աստուծոյ, այդ սխալը չանէք: Թող ձեր ռիթմը թշնամները օրբան և կամին գտան և գոչեն, թէ «Մանրանկարներ» տաղանդաւոր բնատուրութեան անուպատ շարունակներն են ըլլում, իսկ ձեզ հաւատացնում եմ, որ կայր ժամանակակիցները չեն կարող դնատուել այդ անգին պոէտները: Գոչէ ձեր «Մանրանկարներ» հայտնաբերելը բարձր և շատ, անշափ ցաւում եմ, որ ուշ ուշ էր

արդէն բեղաբել են. տեսնում էք, այլևս չկայ Ախալցխայի ժողովրդի այն բարեպաշտութիւնն ու ժամատրութիւնը, որի հաշիւը ս. Էջմիածնից Երուսաղէմ էր հասնում:

ՊՏՈՅՏՆԵՐ ՀՈՒՆՈՍԻ ՀՈՎՏՈՒՄ

Հոնոսի տիկինը գտնուող գերմանական քաղաքներից ամենամեծն է իւր առևտրական կենտրոնը ամենանշանաւոր Քէօն քաղաքն է: Քէօնը ընդհանրապէս գերմանական ամենամեծ առևտրական քաղաքներից մէկն է, յայտնի իբրև առաջնակարգ քաղաք. ունի մօտ 300 հազար բնակիչ, որի բացարձակ մեծամասնութիւնը կաթոլիկ է: Ընդհանրապէս Հոնոսի հովտում իշխող է կաթոլիկութիւնը: Քէօնում է նստում այս մասի արքեպիսկոպոսը: Քէօնի բուն քաղաքական ընկած է Հոնոսի ձախաին, իսկ աջ փոխ ընկած է քաղաքի արուարձան Դէօնը:

Քէօն քաղաքի սկզբնաւորութիւնը բնական հին է. 51 թուականին (Ք. յե.)

Վարդիս իւր ամուսին Սքրիպպիայի ինքզնուք Քէօնի այժմեան տեղում գնդկականութիւն է հիմնում, որն և ստանում է Գոյնիս անունը, որից և Քէօն: V-րդ դարի վերջից սկսած Քէօնը պատկանում էր ֆրանկների թագաւորութեանը: Կարլոս Մեծը IV դարում հաստատուած Քէօնի եպիսկոպոսական թեմը բարձրացրեց արքեպիսկոպոսական: Առաջին արքեպիսկոպոսն էր Հիլդեբրդ: Քէօնի արքեպիսկոպոսներն եկեղեցական բարձր իշխանութիւն ձեռք ձգելով աշխատում են շուտով նաև քաղաքական ոյժի ուղի դառնալ և կայսրի շնորհաւ արքեպիսկոպոսի հիման վրայ պահանջում են նրանք Քէօն քաղաքի վրայ անսահման իշխանութիւն: Այս հանգամանքն առիթ եղաւ շատ յաճախակի արքեպիսկոպոսների և քաղաքացիների մէջ վճճի առաջնաւորում, որոնք երբեմն և արիւնակից հետեւներն էին ունենում: Այստեղ ևս կաթոլիկ հոգեւորականութիւնը ցոյց է տալիս իւր անսահման տեսչի և աշխատանքը եկեղեցական իշխանութիւնը ձեռք բերելով միաժամանակ քաղաքական տէր լինելու: Ինչպէս որ այս ուղղութիւնով ընթացել են այդ արքեպիսկոպոսների գլխատերները: Հոմար պապերը, նոյն ուղղութիւնով արշաւ ընթանում են և սրանց

գրում—շաբաթական մի անգամ չի լինի. որ օրը կիւն ոչ երկու-երեք անգամ, դռնէ մի անգամ հրատարակէր ձեր մոլորանքը ընթերցողներին ծախելու բաւականութիւն տալու համար: Այս գոտում անհատական տպագրութիւնն է և կարծիք: Ես խորհուրդ կը տալիս, որ մի օր ընկերաբար դուք հրաւիրէք ձեր «անսահման տեսչութիւն» և նրանց կարծիքն էլ լսանայիք: Լաւ է դուք անէք, բան թէ նրանք դատաւարութիւն կազմեն: «Ձեր միշտ անձնուէր ֆրիպրոս:

Նամակս վարդայ եմ ուղարկել, տակաւին պատասխան չունեմ: Գոյնիսի կերպով լսանայեք, որ կեղծ ազատամիտ լինելի անմահ տաղանդաւորները, չկամենալով կտրուել պ. Վրձնի սիրտը, դարձեալ լատեն լուրերը բաժնիք թողնում են նրան միայն այն պայմանով, որ նա այդ բաժնիք լցնի օտարազգի լեզուներից թարգմանութիւններով:

Բայց «Մշակ»ի ընթերցողին մի աւելի ստուգել վտանգ էլ է սպաւնում: Միակ միջոց արութիւնն այն է, որ այդ շարքին աս յոյժ հազար է կրկնում, ինչէ սկսի շուտ ընտ գրել—դա ֆրանկաֆոն է, «Գոյնիսի վրդայներ» անմահ տաղանդաւոր հեղինակը: Գառաւական չըջան մտած այդ լեզուի սկսել է դանդաղանալով պատմական դպրոցներով կերպարել իւր ընթերցողներին. մէկը «Ինչպէս կը լսեմ» գրեց: Ե գրում, միւսն այդ վրդայներին «Արձագանքներ» է տալիս,

ստորագրեալները. այս մոլար ուղղութեան հետեւներն է լինում ի հարկէ ընդհանուր հոգեւորականութեան և աշխարհականութեան մէջ: Քէօնի քաղաքացիների և հոգեւորականութեան այսպիսի լարումն առաջացրեց 1288 թուականին Վորինգենի ճակատամարտը, որի յաջողութիւնը քաղաքացիների կողմը մնաց: Քէօնի արքեպիսկոպոսներն ստիպուած եղան իրենց աթոռը Բոնն փոխադրել: Չնայելով այս անախորժեանքային և այնպէս նրանց ձեռքին մնաց դեռ արքաբազմութիւնն և մի քանի հոգեւորականներ, նոյն իսկ քաղաքը Նիդերլանդութեան երկրում առաւ նրանց, բայց ինչ միայն նրանք արքեպիսկոպոսներն արդարութիւնով և պատուով կը լինեցան իրենց քաղաքացիներին: Զուտով ծագեցան արևմտահայ կաթոլիկներն իսկ քաղաքացիների զանազան կուսակցութիւնները մէջ: Չնայելով այս բոնիք լատենակութիւններին Քէօնը դեռ միջին դարից առևտրական մեծ քաղաքի նշանակութիւն է ստանում և Գերմանիայի փայլուն կերպողներից մէկը դառնում:

Գերմանիայի միջնադարեան պատմութեան ընթացքում Քէօնը երկու անգամ հանդիսանում է կերպոս գերմանական գեղարուեստի, առաջինը երբ 12-րդ դարի վերջում ժողովրդի մէջ ծագած կրթական ոգեւորութիւնն առիթ է տալիս նորանոր եկեղեցիներ կառուցանելու, և այդպիսով սկսում է ծաղիլ ճարտարապետութիւնը: Զուտով մէկ միտի յետից սկսում են մեծ և փառաւոր եկեղեցիներ կառուցանել. այդ ժամանակ էլ գրում նաև Քէօնի հանրահայտական Դոմի հիմքը, որն իւր ճարտարապետական հոյակապութիւնով ամբողջ Գերմանիայում մասնակի տեղ է բռնում. այդ Դոմի մասին յատկապէս հետեւել նամակով: Այս շրջանում եկեղեցիները չեն կառուցանում այլևս մինչև այդ ժամանակ իշխող ուսմանական ոճով, այլ Փրկչականի փոխ առած գոթական ոճով, որն և շուտով ամբողջ Երուսաղէմ փոխում է հանդիսանում: Քէօնի գեղարուեստական ծաղկման երկրորդ շրջան է 14-րդ դարը. այս շրջանում էլ գեղարուեստի նկարչական ձևերն է ծաղկում: Այս շրջանի ամենանշանաւոր ներկարիչներն են Մ. Վրձնը (վախճ. 1378), Ս. Ստեփանը, որոնց նկարներից շատերը մինչև օրս էլ պահուած են Քէօնի քաղաքային մուզէումում:

Գերմանիայի միջնադարեան պատմութեան ընթացքում Քէօնը երկու անգամ հանդիսանում է կերպոս գերմանական գեղարուեստի, առաջինը երբ 12-րդ դարի վերջում ժողովրդի մէջ ծագած կրթական ոգեւորութիւնն առիթ է տալիս նորանոր եկեղեցիներ կառուցանելու, և այդպիսով սկսում է ծաղիլ ճարտարապետութիւնը: Զուտով մէկ միտի յետից սկսում են մեծ և փառաւոր եկեղեցիներ կառուցանել. այդ ժամանակ էլ գրում նաև Քէօնի հանրահայտական Դոմի հիմքը, որն իւր ճարտարապետական հոյակապութիւնով ամբողջ Գերմանիայում մասնակի տեղ է բռնում. այդ Դոմի մասին յատկապէս հետեւել նամակով: Այս շրջանում եկեղեցիները չեն կառուցանում այլևս մինչև այդ ժամանակ իշխող ուսմանական ոճով, այլ Փրկչականի փոխ առած գոթական ոճով, որն և շուտով ամբողջ Երուսաղէմ փոխում է հանդիսանում: Քէօնի գեղարուեստական ծաղկման երկրորդ շրջան է 14-րդ դարը. այս շրջանում էլ գեղարուեստի նկարչական ձևերն է ծաղկում: Այս շրջանի ամենանշանաւոր ներկարիչներն են Մ. Վրձնը (վախճ. 1378), Ս. Ստեփանը, որոնց նկարներից շատերը մինչև օրս էլ պահուած են Քէօնի քաղաքային մուզէումում:

Երբեք «Թուրքիկ վրդայներ» է գրում, չորրորդը «Կառու» վրդայներ է գրում «Մանրանկարներ» վերնագրով և այլն...

Եթէ ապագայում մէկ մի օր է հարցի մասին կամենայ տեղեկութիւն հաւաքել, թէ ինչ է ասել այդ լեզուներ, անշուշտ պիտի գրէ: «Զրուցեմ դուք... Գառաւական վրդայների համար ամեն մի բանաբանը, զրպարտութիւն, վայրահաշիւութիւն կարող է առաւ նիւթ լինել: Ինչ կարիք կայ հարցերն ի մօտոյ ուսումնասիրելու, երկրորդներին հետ ի մօտոյ ծանօթանալու. ալ ու ձախ տուր հա տուր:

Մօտ անցնալներում մի այդպիսի վրդայ ի Բաղդի գործակալներին էր նուիրում. բայց ծեծ ուտողները գործակալները չէին, այլ նրանց ընդհանուր ժողովի նախագահը: Ի հարկէ մէկին ասելի հեշտ է ու ձեռնառու ծեծել, քան թէ 300 մարդ: Եւ վերջապէս չէ որ 300 մարդու պաշտպան հանդիսանալը ձեռնառու է հէնց այն կողմից, որ կարելի է շատ հեշտ միջոցով ժողովրդականութիւնը ձեռք բերել: Նրանց շրջանում, երանի թէ ուրիշ հիմնարկութիւններում ծանայողները նոյնքան ազատ ժամանակ ունենային, որքան Բաղդի: Նուրթարդիւնաբերական գրառնեալներում ծանայողները և այլն:

Բայց ես էլ այսօր հետ պաշտպան պիտի հանդիսանամ ընդհանրապէս բոլոր ծառայողների. նախ՝ դրանով ես խնդրում

Քէօնը չէ եղել— ճարտարապետական և նկարչական հետ միասին—նաև գիտական կերպոս. 1388-ին հիմնարկած համալսարանը դարձաւ կեղեցի հումանիզմի հակառակորդների: 18-րդ դարի վերջում փակուեց այդ համալսարանը:

16-րդ դարուց սկսած Քէօնը հետզհետէ կորցնում է իւր նշանակութիւնը. միայն անցեալ դարի սկզբից սկսած կըրկին ձեռք է բերում համբաւ և այսօր Հոնոսի հովտի առևտրական կեղծոնէր: Քէօն քաղաքի հին և նոր գեղարուեստական և հնագիտական արտադրութիւնների պահեստն է յրա մուզէումը, հիմնարկած անցեալ դարի կէսերին, անգլիական— գոթական (այսպէս կոչուած «Տուրք») ոճով: Արձաններ, ներկարներ, դրամներ և հնագիտական այլ և այլ մնացորդներ դարձաւ են մուզէումի ահագին և շքեղ շինութեան բաղաժալի մասերը: Այս մասերից իւրաքանչիւրը նոյնիսկ իւր արտաքին մօտով համապատասխանում է իւր բովանդակութեանը. մտնում էր նկարչական բաժինը, այդտեղի սենեակների յատակը, պատերն ու առաստաղը իկարչական ճաշակով են շինուած: Գտնում էր արձանների բաժինը՝ նոյն, համապատասխան էր գտնում, հմտապէս հնագիտական բաժնում: Այս առաջին և բացարձակաւ մուզէումը հիմնուել է Քէօնի երկու քաղաքացիների հաշնով, որոնցից մէկը 600,000 մարկ է տուել մուզէումի շինութիւնը կառուցանելու համար, իսկ երկրորդը—մի պրոֆեսոր, իւր ամբողջ կարողութիւնը կտակել է մուզէումի ներքինը հոգալու համար: Այսպիսի կրթական գոյութիւն ունենալ կարող են միայն այնպիսի ազգերը մէջ, որոնք գնահատել պիտեն գեղարուեստը, որոնց համար գեղարուեստական այսպիսի հաստատութիւնները հոգեկան պահանջ են: Մուզէումի ստորին յարկի բաժնիներում գտնուած են այլևայլ հնագիտական մնացորդներ, յատկապէս հողմական հնութիւններ—քրոնոգրա և կաւապա արձաններ, կէտր, բաժանիկներ. այս բաժնում մեծ հոգաւարութիւնով պահուած են նոյն իսկ հասարակ հին աղիւսներ: Ընդհանրապէս խնամքը, պահպանելու ջանքը դէպի հնութեան ամեն մի մասը ընկնում է ընկնում: Այսպիսի խնամքի և աշխատութեան հետեւել է, որ այսօր յոյն և հուսկական ժողովրդների կեանքը, սովորութիւնները ամենամանրակրկիտ կերպով ուսումնասիրուած

կրճատագանքն և ապա ժողովրդականութիւնը ձեռք կը բերեն ամենաարժան գիտ:

Ես ասացի «Թուրք վրդայներ» մեջ: Այդ լուրը կարծում է բացառութեան, և ես կը բացատրեմ: Մի ժամանակ ես մի ապարանի վաճառարիչ էի: Այնքան մարդասիրական էին իմ յարաբերութիւններն ծառաներից մէկին հետ, որ առաւօտեան 7 ժամից մինչև երկուսն է—5 ժամը ես նրան սովոր, ծառա էի թողնում: Այնքան տանջեցի, որ նա մի օր հեռացաւ և մի օր էլ... Եւ ասում եմ ձեռնառուները: Նրան, այլ ինչը մեռաւ, բայց այդ ստակալի դէպքը անձ յիշարձանի յաւաքարներից էր մէկ և ես ուսումնասիրեցի զանազանների պաշտպան լինելու Արտաբուստ բնաւ ցոյց չէի տալիս, որ ծառայիս վաճառի պատճառները մէկն էլ, ինչ որ իշխողը, ես էի, բայց մի ծանրութիւն մինչև այսօր էլ գտնում եմ: Թող այժմ գտնապէս Թաղիստանի հետ ձեռնառնեմ, ես նրանց բոլորը այնպէս պիտի, որ...

XX-րդ դար և ինչ... որքան տարբերակ է հնում... Այժմ գործածութեան մէջ են ուրիշ տեսակ խօսքեր: Ելոյս, յաւաքարներից, ազատամտութիւն և այլն: Բայց տեսէ՛ք թէ որքան նա պիտի լինի է հնում, երբ դուրս է գալիս նորից Վ. Մուրադեանի բերանից: Բարեկամս

են, ոչ միայն այդ ազգերի թողած գր-
ական վաստակներն հիման վրայ, այլև
հնագիտական մանրոգիական օգնությու-
նով Այսօր Երևանի հնագետը երևան
է հանում, թէ յոյսերն հուսալից չեն
պէս էին ճշում, ինչ ամանով, ինչպի-
սի գրականութիւն, թէ ինչպիսի բաժակ էին
գործածում և թէ այդ բոլորի ժամանակ
ինչ գիրք էին տալիս մարմինն. մի խոս-
քով՝ այդ ժողովուրդների կենսական
բարեկեցական, բնականական պայմանները
նոյն իսկ լուսաբանում են. թող թէ ըզ-
գեստներին, զբաղմունքներին և ուրիշ գործա-
ծական իրերին բոլոր տեսակները յայտ-
նի են:

Մուգեմի նկարչական բաժնից յի-
շենք այստեղ հին-Քիտանիսի դպրոցի
պատկերները ժողովածուն: Այս բաժնի
ամենաշահաւոր պատկերները բրիտան-
ացական կենտրոնի վերջում սիւնի վրա
ունենան: Այս դպրոցի պատկերները
նկարչապետի շնորհիւ են արգէն մէկ ան-
գամ յիշատակած Մ. Վիլհելմ և Մ. Ստե-
փան: Մուգեմի դասիկաներից մէկը պա-
րունակում է հին-գերմանական դպրոցի
նկարչապետի շնորհիւ ձեռագործ պատ-
կերներ, մի ուրիշ դասիկան՝ հռոմէական
նկարչի շնորհիւ, իսկ մի երրորդն էլ՝ իտա-
լական նկարչի շնորհիւ ձեռագործ արտա-
գործիչներ:

Այս բոլոր պատկերներին նշանակու-
թիւնը գնահատելու և քննադատելու
համար մասնագէտ պէտք է լինի. նոյն-
իսկ մանրամասն դիտելու համար մուգե-
մի բազմաթիւ պատկերները, հարկաւոր
են շատ օրեր, որոնցից սակայն ինչ նման
ուղեւորները գուրկ են: Նկարչական բաժ-
նի պատկերները իմ վրայ առանձին
սպասարկութիւն գործեց Բեռլինի «Ար-
քայալ» հրատարակչի արտադրած մէկ հոյա-
կապ պատկերը: Հին-կտակարանից վեր-
ջում այս պատկերն այնքան սպասարկու-
թիւն է և այնքան բնական, որ ես սակամայից
բայելիս միշտ կըրկին մի ան-
գամ դէպի այդ պատկերն էի
ուղղում անհագործ դիտելու տե-
ղով: Զոր առաջ կենդանի կերպով կանգ-
նած է արտադրող մէկ հուսկող-մարտող
արտադրական հրէան, նրա շուրջն են խա-
րած իւր ընտանիքի անդամները. տա-
կիւր ձեռքն առած նա երգում է իւր
վրշաւը, իւր օրը Սիւնի անուան շաւա-
հիստով. նա յիշում է Երուսաղէմը, իւր
նախնային ժողովուրդի մէջ հաստատուած
սպիտակ, բայց նա չի յուսահատում, որ

իւր հայրերի Աստուածը վերջապէս օգ-
նութեան պիտի հասնի իւր տառապող
ժողովուրդին: Նկարի վրայ գեղեցիկ կեր-
պով դրօշմուած են նրան կենդանու-
թիւն տուող խօսքերը. «Բարեկեցիկ ջրե-
րի ափերին նստած մենք ողբում էինք,
քանի անգամ մենք Սիւնն էինք
մտաբերում»: Բեռլինի նման տա-
ղանդաւոր նկարիչները հրէից ժողո-
վորի այս օրը նկարագրեցին կտակա-
վոր, Բայբելի նման բանաստեղծները
«Երբեք չապական մեղեդիներ չգրեցին»-
նրանք կարեկցութեան խթան տուին մարդկու-
թեան թէ ստեղծեալն և թէ լուսնու-
թեան համար, բայց արտադրական վի-
ճակը չփոխեց, այլ՝ միայն ուրիշ կեր-
պաւորեց ստացաւ:

Նորագոյն ժամանակի պատկերներից
իւր մեծութիւնով և շքով նշանաւոր է
Վիլհելմ I կայսրի պատկերը, եւլու
կողմին ունենալով Բիսմարկի և Մու-
տկի պատկերները, երեքն էլ ձիաւոր.
գետին վրայ մի կողմն է ձգուած յող-
թուած ֆրանսիացու հրացանի ու զը-
խարկը: Այստեղ էլ ոյժի գործիքին է
փառաբանում...

Ար. Արեղեան

ԲԱՆԱԿԱՆ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

Գերմանական մամուլը միաձայն օղ-
ջունում էր Թագաւոր Կայսրի Դանիել
ժամանակը: Մանրէր Նորին Սեծութեան
անուանում էին «Երազողութեան ծառ», որի
գործողութիւններն ու խօսքերը յարա-
տե և ապահովութիւն են համարւում իւր
խաղաղութեան համար:

Մենք, — ասում էր Berl. Tageb.-ը, —
ողջունում ենք Կայսր Նիկոլայ II-ի գեր-
մանական շքերը ժամանակը, իբրեւ մի
ուրախութիւն նշան այն բանի, որ երկու
կայսրութիւնները միջև եղած զբաղմու-
թեան բարի յարաբերութիւններն այլ
և աւելորդ անհանգիստ չեն կարող եղ-
նալու: Լրագիրը համարում էր, որ
Դանիելի մեծ շնորհը ունեցած տեսակցու-
թեան ժամանակ պիտի ընդունէր քա-
ղաքական շատ խելոյներ, սակայն մի-
միայն արտաքին յարաբերութիւնների
վերաբերմամբ, իսկ ուրիշ, — ասելով, —
Բեռլինի լրագիրը, — չէ կարելի ասել
Ֆրանսիայի մասին, որի համար Բեռլին
Կայսրի ժամանումը նշանակութիւն ունի
եւրոպայի քաղաքականութեան և երբեք

հասարակագիտութեան թշնամիների
պարտութեան տեսակէտից:

«Allg. Zeit.»-ն ասելի բաց էր խօսում
և ուղղակի երախտագիտութիւն էր յայտ-
նում Թագաւոր Կայսրին այն բանի հա-
մար, որ Նորին Սեծութիւնը Ֆրանսիա
մեկնելուց առաջ Դանիել էր ժամա-
նակ: Եթէ, — ասում է լրագիրը, —
Կայսր Նիկոլայ II-ը Ֆրանսիա մեկ-
նելուց առաջ չայցելէր Գերմանիա և
տեսակցութիւն չունենար Վիլհելմ I կայ-
սրի հետ, այդ բանն անշուշտ մի ցոյց
կընկատուէր Գերմանիայի և եւրոպե-
ական դաշնակցութեան դէմ, և վրէժ-
խնդրութեան օգին նորից կընկեր
ֆրանսիացիների մէջ: Այժմ այլ ևս այդ-
պիսի բան չի կարող պատահի, և ինչպէս
Դանիելի մեծ շնորհը ունեցած տեսակցու-
թիւնն, այնպէս և Թագաւոր Կայսրի
երթը Ֆրանսիա ամենամեծ ապահովու-
թիւնն է եւրոպական խաղաղութեան
համար:

«Lok. Anz.»-ը Բեռլինի գերմանական
կայսրների տեսակցութիւնը նշանակու-
թիւն է համարում խաղաղութեան հա-
մար: «Մամուլային պետութիւնների մե-
ծնությունը, — ասում է այդ լրագիրը, —
հաւանաբար նոր նեցուկներ, թիւրքա-
ն ու հիմունք կընտանայ»: Դանիելի մեծ
անդի ունեցած տեսակցութեան ժամա-
նակ, յիշեալ լրագիր ասելով, մտքերի
փոխանակութեան ատիթ է տուել սմբո-
կեան վերջին անցըր և ընդհանուր թը-
նամու դէմ կուռելու անհրաժեշտ կա-
րիքը:

ՀԱՐԱՆԱԿԱՆ ԱՓՐԻԿԱ

Հարաւային Աֆրիկայից այս օրեր
Մարսիլ է հասել «König» շոգնավար,
որով Եւրոպա են վերադարձել պատե-
րազմի վայրում տիրող իրերի վերութեանը
լաւ ծանօթ գերմանացիներ և հոլան-
դացիներ, նրանք պատմում են, թէ բո-
լոր գործակալներն իրենք են, որ իրենց
հիւանդ, ծեր և ուժասպառ զինուորե-
րին դրուում են աւանտուր լինել անգ-
լիացիներին, իսկ նրանց փոխարէն զի-
նուոր են ընդունում Կապի գաղութի ա-
ռողջ երիտասարդները, որոնք ստուար
խմբով գնում են նրանց: Ոչ կենսա-
կան միջոցներն և ոչ հազուադէպ
պաշտպանութիւն բռնեցին չեն զգու-
նում, որ իրենք իրենք ընդունում են
բոլորը: Նրանք զգուշացնում են իրենց
կապի հարկաւոր դէպքում մշտն կա-
րողանում են իւրեւ անգլիացիներին նրանց
պաշտպանութիւնը ստանալու: Նրանք կարող
էին յոյս ցնդեցնել երկաթուղու բոլոր

գնացքները, բայց չեն անում այդ իրենց
յատուկ մարտաօրէնութիւնը: Դեռեւ
Դեռեւ չէր կարող յայտարարել, թէ
սեպտեմբերի 15-ից յետոյ ինքը հրացա-
նի կընկնի իւր ձեռքն ընկած բոլոր
անգլիացիներին իբրեւ պատասխան Գիա-
չեների կոչին, ինչպէս այդ գրել էին
լրագիրները. նա այդպիսի բան չէր կա-
րող յայտարարել, որովհետեւ չի ուզում
հետեւած լինել անգլիացիներին բարբա-
րօտական վարմունքներ: Հարաւային Աֆ-
րիկայում ցրուած բոլոր հոլանդացիներ-
ը պատասխան են շարունակ մարդիկ
տալ բռնեցին անգլիացիների դէմ
կուռելու համար. այս պատճառով պա-
տերազմը կըշարունակուի դեռ երկար ու
երկար ժամանակ:

— Հարաւ-Աֆրիկեան վերջին պատուով
Եւրոպայում ստացուած է մի հաւաքական
կոչ, որին ստորագրած են Զոտայն, Զակ-
Բուրգեր, Դեհտ, Բոթա և Սմիթ (Տրանս-
վալի զիլաւոր պրոկուրոր): Կոչի մէջ
ասուած է.

«Մերանով օգոստոսի 8-ը յայտարարում
ենք պատերազմական վերածրութեանց
դադարի օր, որպէսզի Ամենաբարձեա-
լին շնորհակալութիւն յայտնենք» 1) այն
բոլոր մեծ ու փոքր յաղթութիւնների
համար, որ տարել են մենք վերջին
ժամանակս: 2) այն հրաշալի ազատու-
թեան համար, որ ուղարկուած է մեզ ան-
գլիական զինուորական ոյժերի ճշող
գերազանցութեան դէմ: 3) այն բանի
համար, որ Աստուծոյ յաւաքականութիւ-
նը մատակարարում է մեզ բոլոր ան-
հրաժեշտ հազարատեղէն, կենսական
միջոցները և ազգամիջոցները: 4)
թշնամու այն անաղորտեան համար,
որ կրում է նա մեր երկրը կենսական
միջոցներից զրկելու և մեզ սովից կո-
տորելու փորձ անելու: 5) այն փառա-
ւոր քաջարարութեան համար, որ ցոյց
են տալիս մեր աղամարդիկ, մանաւառ
կանայք և երիտանդ, որոնց չի թու-
լացել նոյն իսկ գերութիւնն իւր բոլոր
սարսափներով հանդերձ, — մի խօսքով
այն բանի համար, որ մենք շարունակում
ենք ապրել, իբրեւ ժողովուրդ, արդէն
գրեթէ երկու տարի տեղ հսկայական
կուռից յետոյ, որից հետեւում է, թէ
Աստուած ամենին չի կամենում մեր
կործանումը, այլ ընդհանրապէս ուզում
է, որ մենք վերադառնանք մեր տնկալ
գոյութեան:

Թող օգոստոսի 8-ը լինի նաև զրկման
օր: Այժմ ենք Աստուծոյ, որ թողու-
թիւն տալ մեր մեղքերին: Խօստովանում
ենք, որ մենք ենք գործում կիրակնշաբա-
հիւ, արեւելութեամբ, անհատականութեամբ
սրբապաշտութեամբ, գոյութեամբ, ազա-
հութեամբ և նրանով, որ զենքը վայր
ենք դնում թշնամու առաջ: Բայց ասե-
նորք է մի առ մի թուել մեր բոլոր մեղ-
քերը, որովհետեւ բազում են զրանք: Մենք
Աստուծոյ թողութիւնն ենք հայցում իբ-
րեւ կառավարութիւն և իբրեւ ժողովուրդ:
Մենք աղերսում ենք նրան, որ մեր օ-
րէնդրական իշխանութեանը բարօրու-
թիւն տալ իւր վերջնական նպատակը
Տիրոջ անունը փառաբանելու համարելու:

ՀԵՌԱՌԱՐԱՐԱՆ ԼՈՒՐԻՐ

Սեպտեմբերի 4-ին, ժամը 11-ին 15րդ
պիտակապաշտ Լուրէն Վալդիկ-Ռուսոյի
Դիւկասէին հետ միասին Գալիցից մեկ-
նեց Դիւկիւրին: 21-րդ օրը անգլիայի
եղանակին, բազմամարդ տնտես էր հա-
ւաքում հիւսիսային երկաթուղու կա-
յարանում, որտեղ յարգանքով ողջունում էր
նախագահին: Գիտելից յետոյ ժամը 4-ին
Լուրէն իւր ուղեկիցներով հասաւ Դիւկ-
իւրին, որտեղ երկաթուղու կայարա-
նում նրան զինուորային վարչութեան
բարձր ներկայացուցիչները: Նախագահի
գնացքը դիմաց դէպի քաղաքային տու-
նը: Եւրոպայի ճանապարհին ամբողջ խի-
տ խիտ կանգնած անդադար ողջունում
էր ազգայնական «Կեցցէ» Լուր. կեցցէ
Դիւկասէին: Փողոցները թաղուած են
առաւ-ֆրանսիական դրօշակներով: Քաղա-

քաղաք ողջունեց նախագահին և կե-
նաց առաջարկեց ի պատիւ Լուրէն և
ուսաց Կայսրի, Ֆրանսիայի մեծ Բարե-
կամի, արժանաւոր Որդու, բարեբա-
Մարդու, որի բոլոր մեքերն ուղղուած
են խաղաղութեան պահպանման: Իւր
պատասխանի մէջ Լուրէն յիշեց թէ որ-
քան բաղաւոր է ինքը, որ եկել է Դիւկ-
իւրին, ողջունելու համար մեծ երկրի
Գետին, Ֆրանսիայի հաւատարմի Կոչ-
նակցին: Ինքը կըրպային նրան Դիւկիւ-
իւրին բնակիչներին տաժած համարանքն
ու յարգանքը: Ֆրանսիան երկու երկրներին
մերձեցման մէջ, որ աւելի ու աւելի
սերտ կապերով է կապուած, երաշ-
խիք է տեսնում իւր ապահովութեան և
վերստին համար: Այս ճառն ընդու-
նուեց բաւական ժամկետով:

— Դուք Կայսրական Ջոյզի մօտե-
նալու առթիւ ֆրանսիական բոլոր մեծ
թերթերը սեպտեմբերի 4-ին լոյս տե-
սան ցնծութեամբ ի յօղուածներով:
«Figaro»-ն ասում է. «Բոլոր ֆրանսիա-
ցիները շնորհակցին ցնդանում են ար-
ժանապալի կերպով ընդունել Օգոստո-
սի 8-ը հիւրերին և վերականգնանքին
նրանց մէջ մեր երկրի և ժողովրդի մա-
սին իրենց առաջին այցելութիւնից
առաւ: Բարի Յիշողութիւնները: Հարկ
ենք համարում կրկին անգամ ողջունել
սիրեցեալ հօգը Գետին ֆրանսիական
հօդի վրայ»:

— Բուֆֆալոյից հեռագրում են, որ
մեղադրել պատար 21-րդ օրը կէմ մեղա-
դրանք է յարուցել առաջին կարգի սպա-
նութեան համար: Միւսիստներին և Բուֆ-
ֆալոյում գտնուած իւր բարեկամներին
հետ ունեցած խորհրդակցութեան ժա-
մանակ Ռուզվելտն ասաց, որ իւր
ծրագիրը համապատասխանում է Մալ-
կինէյի ծրագրին: Ռուզվելտի համար
ցանկալի է միայն, որ գաղաքներու միւս
պետութիւնների հետ ունեցած մարա-
ին կարել և վերացնեն պետական հ-
կամութեան համար անհրաժեշտ շեղող
մարտահրկերը, բայց այն պայմանով,
որ այդ մարտահրկերը վերացումը վնաս
չընէր ամերիկեան արդիւնաբերութեան
համար: Յետոյ Ռուզվելտը միջադպրին
վէճերը միջնորդ դատաւանով լուծելու
կոչում է:

— Սեպտեմբերի 4-ին Գ. Պոլսում
ժամանակորէ մեծանուն մի դէպք պա-
տահեց: Առողջապահական խորհուրդը
վճարեց առանձին միջոցներ ձեռք առնել
Սկիւտարի արուարձանում, ասիական
ափում: Փինանսների նախկին մինիստր
Ռեշաֆաշան նորից նշանակուած է ֆի-
նանսների մինիստր: Ֆինանսների նախ-
կին մինիստր Զուհրիֆաշան պահպա-
նում է միայն լուսաւորութեան մինիստր
պարտֆելը:

Խմբագիր հրատարակիչ
ՍՊԱՆՏԱՆՍՍՈՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՍՐԱՅԻՆՈՒՆԱՆ

Տէր խմբագիր,
Բացակայութեան միջոցին, լաւ չեմ
յիշում «Նոր Դար»-ի որ ձեռք մէջ, ար-
ժանիքի մեծամեծների մասին դառն
ճշմարտութիւններ կային տպուած:
Յիշածս թղթակցութիւնը փոխանակ
փաստերով հրաբույ, դեռ մինչև օրս
փնտրում են թէ՛ «Ով է գրել» այն, որ
վրէժները հանեն (?):
Հատ են փնտրում, քիչ են փնտրում,
Աստուած գիտէ, վերջը կանգ են առ-
նում նուստաւոր վրայ:

Ահա, բանցիկը. «Ամեն բան խմբա-
պետն է անողը, ի խաչ հանէր զգա»
թիւթեամբութեամբ տարածում է մի
յայտնի քահանայ, որին շատերը հաւա-
տում են, թէ պէտք է գիտեն նրա ինչ պը-
տուկ եղածը:
Ի միամտութիւն Արմաւիր հայ հա-
սարակութեան, գալիս եմ ձեռք լրագրու-
թեան միջոցով յայտնելու, որ յիշեալ
թղթակցութիւնը ես չեմ գրել:
Արմաւիրցիները թող համական վեր-

գրում է ինչ, որ նա ս. Աստուածածնի
տունին Բագուի հայոց եկեղեցում քարոզ
է խօսել և ի միջի այլոց «Երբեք տեսնեա-
կան մարդը, անարատ խղճի» և այսպէս
«Փայտաթի մէջ փաթկած» խղճի
մասին: Ես առթիւ չունիմ բարեկամին
չհաւատարու. բայց չեմ կարող չզարմա-
նալ, որ եղիչ վարդապետն է խօսել
մարդը խղճի մասին:

Խղճի և խղճահարուելու կատարեալ
բացակայութիւն: Դեռ չմտքած այն
ծանր մեղադրանքը, որ բարձունցաւ
բարձրագոյն հայ օրերի վրայ, նա
կատարանում է մի միայն բեմդուրս գալ,
այլ և մարտը, անարատ խղճի մասին
խօսել: Բարեբեկ կատարելով անկումն:
Երեւում է, որ բարձրագոյն հայ
օրերը ոչինչ նշանակութիւն չէ տալիս
սպառնական խօսքին, ուրիշը կ'ամաչէր
մինչև անգամ մարդկանց աչքին երեւի.
Իսկ նա — ճ. Տեսնես, քանի տեսակ փա-
լաթի մէջ է փաթկուած Մուրադեան
վարդապետի խղճը:

Թիւթեալ բազմութիւն ուղղուած դէպի
Ասորպատական: Բայի ճանապարհ,
բարի վայելեն ձեռք առաջնորդութիւնը
Ասորպատական խղճ հայերը... Գնալու
համար էլ երես է հարկաւոր...

Թէպէտ իմ թողութիւն անկարկները ես
գրել եմ «Նիւստի» և լրագրութեան հրա-
քերի, բայց իմ յարգելի ընթերցողները
պիտի կարգան: «Հայոց գրականութիւնը
XX դարի սկզբում: Ինչո՞ւ. — Այժմ մենք
մի պատահական մարդու հետ խօ-

այգպէս է կարգը: 25-ը հաւատում — ա-
ռէք «Մուրճ»-ի 7-րդ համարը և տեսէր:
Այդ համարում շատ տաղանդաւոր գը-
րող Լէօն մի յօդուած ունի՝ բարեկամած
անկի քան 50 երեսից, որի բովանդակու-
թիւնը կազմում է գլխաւորապէս քան
անգամ ծանծաճած Դաւիթ-Բէկի պատ-
մութիւնը, իսկ վերնագիրն է «Հայոց
գրականութիւնը XVIII դարում»:

Ով որ կամենայ XIX դարի հայոց
գրականութեան պատմութիւնը գրել,
խորհուրդ կըտամ բաւական մանրամաս-
նորէս կրկնել Բաքիյի «Երեւելի» բո-
ւանդակութիւնը, օգտուել նաև «Երա-
կ»-ում այդ ժամանակ ապուած Դրբգոր
Նիկողոսեանի թղթակցութիւններից և
կըստանայ տասնիններորդ դարի հայոց
գրականութիւնը: Եւ որպէս զի գրուած
ըր գոտ կ'աւստիւրական լինի, խոր-
հուրդ ենք տալիս խուսափել նաև այս-
պիսի անկապ ընտիր գաւառածները.
«Որովհետեւ Լափանն էր պատմաբանի
դաշտը, նա էր կուռեղ, յաղթողը. Սիւ-
նիցի շատ գաւառներն էին մասնակցում
ազատարար պայտամբութեան. բայց
նրանցից ոչ մէկը Լափան չէր»:

Եւ տեսէր, թէ այդ Պամպուլիոսը
ինչպէս է ընթեր վեր բարձրացրել, ինչ-
պէս է ուրիշների հետ խօսում:

Ով է պ. Սիւնիս հախաւանար, որին
պատասխանի արժանացնէ մեր առաջ-
նակագրը տաղանգ Լէօն: Նա իւր ոյժով ա-
կան բարձրութիւնից ցած չի իջնել ա-
մեն մի պատահական մարդու հետ խօ-

սելու համար: Երջանիկ է միայն «Ար-
ՐՈՅԱՅԻՆ»-ի աշխատակից պ. Ռ. Յ., ո-
րին նա արժանացրել է այդ պատուին,
չնայելով որ այդ երկու տառերի տակ
«Թագուած» է մի պարոն, գուցէ և շատ
անշուշտ, անյայտ պարոն, որի վրայ իս-
կապէս մեր Լէօն ուշադրութիւն էլ չը-
պիտի դարձնէր, բայց դարձնում է...
վեհ ներդաշնակութեամբ:

Ի հարկէ պ. Լէօն մեզմ և փափուկ
արտի համար անհամեմատ արեւելիկ և
գուրդակ է կարգւել «НОВОЕ УДОБЕ
НОВО»-ի Խաւ-Ջուէ աշխատակցի գրածը
— ВРАДЫ ВЪ ЛИТЕРАТУРѢ, քան թէ լը-
սել կ'օրս և արդարացի նկատողութիւն-
ներ:

Եւ դեռ բոլորովին չէ ապացուցուած,
թէ այդ պ. Խաւ-Ջուէի յայտած կար-
ծըն ինչ գին կամ նշանակութիւն կա-
րող է ունենալ...
Օյո, պ. Լէօն, անմահ աստուածները
հետ ոչ ոք չէ կարող հաւատարմել...
Ջարդեցը, փրցեցը, բնաջինջ արեք
այդ շնչին արարածներին... Նրանք մո-
ռացել են թէ ում հետ են խօսում, ում
մասին են գրում... Այդքան ձեթով և
կըսով անշուշտ անշէլ կըպահէր «Ժո-
ղովուրդների» (միայն հայերը քիչ է) ու-
ղին լուսաւորող առաջադիմութեան վի

Կրկին, ինչ որ հարկ էր դրվում, զանգվածային զրկում էր հարկաբեր ժողովը